

«Сейфуллин оқулары – 18: «Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.II, Ч.III. – Б.124-127

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ МАҚСАТЫНДАҒЫ ГЕОДЕЗИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАР

Сарбай Ғ., Кульмамбетова А., 1курс студенттері
С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Қазіргі жерге орналастыру – бұл еңбектің жоғары әлеуметтік – экономикалық тиімділігі мен экологиялық тұрғыдан қауіпсіз қоршаған ортаны қамтамасыз ету мақсатымен жер заңдарын жүзеге асыруға, жер қатынастарын реттеуге, жерде әртүрлі шаруашылық жүргізу формаларының дамуына тең және қолайлы жағдайлар жасауға, жерді аса маңызды табиғи ресурс және өндіріс құралы ретінде ұтымды пайдалануға және қорғауға бағытталған шаралар жүйесі. [2]

Жерге орналастырудың басты міндетін – ғылыми тұрғыдан негізделген, экологиялық- экономикалық және әлеуметтік жағынан тиімді жер иелену және жер пайдалану жүйесін, соңғысына сәйкесті территориялық реттілікті қалыптастыруды себептейді.

Өндірістің, әсіресе ауылшаруашылық өндірісінің, жоғары тиімділігін қамтамасыз ету, қай салада болса да жермен байланысты еңбектің өнімділігін арттыру - жерге орналастырудың мақсаты болып табылады.

Жерге орналастыру объектісі ретінде республиканың, облыстардың, аудандардың, қалалардың және басқа да елді мекендердің территориялары, бірінші кезекте ауылшаруашылық және ауылшаруашылық емес кәсіпорындардың жер иеленушіліктері мен жер пайдаланушылықтары, жеке жер алаптары мен учаскелері болып табылады. [2] Геодезиялық жұмыстар жерге орналастырумен тығыз байланысты және оның үлкен бөлігін алып жатыр. Жерге орналастырудағы геодезиялық жұмыстардың ерекшеліктері

-геодезиялық жұмыстарды жүргізу жерге орналастыру қызметін жүзеге асыру үшін қажетті өлшемдерді, есептеулерді және сызбаларды алуға мүмкіндік береді. Бұл жұмыстар жер учаскесінің және онда орналасқан объектілердің орналасқан жерін нақты белгілеуге бағытталған, келесі процестерді қамтиды:

- Жер учаскесінің кадастрлық түсірілімі – учаскенің шекарасын анықтау және белгілеу, көршілес меншік иелерімен келісу, олар жоғалған жағдайда шекараларды қалпына келтіру, кадастрлық жоспар жасау;
- Топографиялық түсіру – учаскенің жағдайы мен рельефін, қолданыстағы табиғи және жасанды объектілерді, жер және жерасты құрылыстарын көрсететін топографиялық карталар мен жоспарларды жасайды;

- Табиғаттағы учаскенің шекарасын жою - жер учаскесінің нақты шекарасын анықтау үшін, сондай-ақ шекаралық белгілер жоғалған жағдайда, шектес меншік иелерімен шекара туралы даулар туындаған жағдайда жүзеге асырылады.

Инженерлік-геодезиялық іздестіру жұмыстарын жүргізу үшін дәлдігі жоғары арнайы жабдық пайдаланылады, бұл кәсіби көзқарасты талап ететін күрделі және көп уақытты қажет ететін процесс, сондықтан қызметтің осы түрінде үлкен тәжірибесі бар және жақсы жұмыс істейтін сенімді компанияларға ғана хабарласу керек.[3]

Топографиялық-геодезиялық зерттеулер мен іздестірулерді жүргізу, жерге орналастырулық іс-әрекеттердің бірі болып табылады. Ол төмендегідей жерге орналастырулық іс-әрекеттерді карта және план түрінде топографиялық негізбен қамтамасыз етуге арналған:

- 1) жердегі алабарлықты және басқа қолайсыздықтарды жою арқылы бұрыннан бар жер пайдаланушылықтарды реттестіру және жаңаларын құру; ауданның жоспарлық схемасы негізінде жер пайдаланушылықтардың межелерінің өзгерісін анықтау;

- 2) қазіргі кезде қалыптасқан агроқұрылымдардың ішкі территориясында экономикалық негізделген ауыспалы егістерді жүргізу және басқа да ауылшаруашылық алаптарды (жайылым, шабындық және т.б.) реттестіру, сонымен қатар топырақ эролиясымен күресу жөнінде шараларды жасауды ұйымдастыру;

- 3) жер учаскелерін алу және бөліп беру;

- 4) ауылшаруашылық мақсаттары үшін жаңа жерлерді игеру;

- 5) қаланың немесе ауылдық елді мекеннің шебінің өзгерісін анықтау;

- 6) топырақтық, геоботаникалық және т.б. зерттеулер мен ізіостірулерді жүргізу.[2]

Жергеорналастыру қызметінде жер телімдерінің пландарын жасау үшін топографиялық түсірулердің бірнеше түрлері орындалады. Жиі пайдаланылатын түсірістерге теодолиттік, тахеометрлік, нивелирлік түсірістер жатады, фототопографиялық, аэрокосмостық және де спутниктің технологиялар кеңінен қолданылады. Жерге орналастырудағы түсірулердің ерекшелігі пландардың мазмұнымен, дәлдігімен және олардың көрсетілуімен, сонымен қоса түсіру нысандарымен тығыз байланысты. Кадастрлық пландар мен карталарда жер телімдерінің шекаралары, қалалық құрылымдар, гидрографиялық элементтер, жол- қатынас тораптары, жасыл желектер және т.б. объекттер бейнеленеді. Негізгі масштаб ретінде 1:500 және 1:2000 масштабтар қабылданған. Қаланың немесе ауданның аймағына байланысты 1:10000 - 1:50000 масштабтарда шолулық - анықтамалық карталар жасалынады.

Жерге орналастырудағы геодезиялық жұмыстардың мақсаты мен міндеттері. Жерге орналастыру жұмыстарын жүргізу әрқашан жерге орналастыру объектісінің орналасқан жерін анықтаудан және осы объектінің жоспарын (картасын) жасаудан немесе зерделеуден басталады. Жерге орналастыру жөніндегі есеп құжаттамасында дербес жерге орналастыру құжаты болып табылатын жобалық жоспар ұсынылуы тиіс. Жоспарларды

(карталарды) дайындау, бұрылыс нүктелерінің координаталарын анықтау, жер учаскелерінің шекараларын табу, аумақтарды есептеу, жер учаскелерінің шекараларын жер бедері бойынша ауыстыру, геодезиялық жұмыстар жүргізіледі. Геодезиялық жұмыстар далалық және камералық болып бөлінеді. Далалық жұмыстардың негізгі мазмұны жердегі өлшемдер, ал камералық есептеулер және әртүрлі картографиялық материалдарды жасау болып табылады. Жерде көлденең және тік бұрыштар, көлбеу, көлденең және тік қашықтықтар өлшенеді. Өлшеу үшін теодолиттер, нивелирлер, жалпы станциялар, қашықтық өлшеуіштер, өлшегіш ленталар, рулеткалар мен сымдар және т.б. өлшеу нәтижелері белгіленген үлгідегі журналдарға жазылады немесе құралдың жады модулінде сақталады. Бұл ретте схемалық сызба (контур) жасалады. Есептеулер өлшеу нәтижелерін математикалық өңдеуден тұрады. Есептеулер үшін кестелер, графиктер, номограммалар, әртүрлі компьютерлер қолданылады.

Пайдалану жерлерінің шекараларын нақтылыққа шығару кезіндегі геодезиялық жұмыстар адамдардың күнделікті тіршілігіндегі ғимараттар мен құрылымдарды салу кезіндегі бөлу жұмыстары сияқты. Геодезиялық жұмыстардың негізі болып жоба есептеледі. Жерге орналастыру кезіндегі жобалау нысандары болып: қалалардың, аудандардың, қала типтес ауылдардың, елді мекендердің, бау-бақшалардың, саяжайлардың, жолдың және де басқа өз алдына аумақтық статусы бар жер телімдерінің шекаралары саналады. Бұл жұмыстың негізгі мәнісі жерге орналастыру және қала салу құжаттарында көрсетілген шекараларды аудандық немесе кварталдық кадастрға байланысты жер бетіндегі орналасу орындарын анықтау. Жобаны жер бетіне шығару деген топографиялық түсіруге кері үдеріс. Жер бөліктерін нақтылыққа шығаруда олардың нүктелерінің орындары белгісіз. Сондықтан олар геодезиялық бөлу жұмыстары үдерісінде жер бетінде белгілетіп бекітулері тиіс. Геодезиялық бөлу жұмыстары кезінде бастапқы мәліметтер болып жылжымайтын мүліктік мемлекеттік кадастр саналады. Мысалы, бұрыннан бекітілген межелік белгілердің жазықтықтық тік бұрыштық, сол сияқты жер телімдерінің шекараларын жобалау кезіндегі топографиялық және электрондық карталар арқылы алынатын жобалық нүктелерін жер бетіне шығаруда алдын ала аналитикалық тәсілдермен мәліметтерді дайындап алу керек. [4] Нақтылыққа шығарылатын нүктелердің координаттарын аналитикалық дайындау кезінде бастапқы геодезиялық негіздеуге сәйкес мемлекеттік немесе жергілікті координат жүйелерінде есептейді. Шекараларды нақтылыққа шығару мынандай тәсілдермен орындалады: тура және кері бұрышытық қиылыстырулар, сызықтық қиылыстыру, полярлық және тік бұрыштық координаттар немесе теодолиттік жүрістерімен орындалады. Нақтылыққа шығарылған нүктелерді, әдетте, арнайы межелік белгілермен бекітеді. Сол сияқты тез табылатын контурлық нүктелер де болуы мүмкін. Алынған мәліметтерді кадастрлық планға және кадастрлық қор мәліметтеріне енгізеді. Кадастрлық ақпараттың сенімділігі геодезиялық мәліметтердің дәлдігіне байланысты. Жерге иеленуші актісін бергенде жер телімінің шекаралық сызбасы жасалынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының Жер кодексі 20.06.2003. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442_

2 Ж.Қ.Қырықбаев, Б.Ж. Жұпархан. Қазіргі жерге орналастырудың және кадастрдың теориясы мен тәжірибесі [мәтін]: оқу құралы/С.Сейфуллин атындағы ҚАТУ, 2015.

-39-59 б.

3 <https://geocompani.ru/poleznoe/stati/kakie-byivayut-vidyi-geodezicheskix-rabot-pri-zemleustrojstve/>

4 Т.Есполов, Т.Жоламанов, Т.Пентаев, О.Абралиев, Жер кадастры [мәтін]: оқулық, 2013.-288 б.